

Rezultati izložbe "Hrvati i Karolinzi"

Ante MILOŠEVIĆ, muzejski savjetnik
Muzej hrvatskih arheoloških spomenika
HR - 21000 Split, S. Gunjače b.b.

U prilogu se iznose rezultati izložbe Hrvati i Karolinzi, koja je u sklopu međunarodnog projekta Karlo Veliki - Stvaranje Europe održana u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu od 20. prosinca 2000. do 31. srpnja 2001. godine. Nakon toga je, kao uspješan izložbeni projekt, prenijeta u Bresciju, u Italiju u "Santa Giulia - Museo della città" od 17. lipnja do 20. studenog 2000. godine. Osim Splita u ovome europskom projektu sudjelovali su sPaderborn (Njemačka), Barcelona (Španjolska), Brescija (Italija) i York (Velika Britanija).

CHARLEMAGNE
The making of Europe

Logotip europskog projekta
Karlo Veliki. Stvaranje Europe

Logotip hrvatske izložbe
Hrvati i Karolinzi

Europski muzeološki projekt "Karlo Veliki - Stvaranje Europe" ("Charlemagne. The making of Europe") ostvaren je na razmeđu tisućljeća, između 1999. i 2001. godine u pet gradova različitih europskih zemalja (u Paderbornu u Njemačkoj, u Barceloni u Španjolskoj, u Bresciji u Italiji, u Yorku u Engleskoj i u Splitu u Hrvatskoj), sa svrhom obilježavanja 1200-te obljetnice krunjenja Karla Velikog, franačkog kralja, kada se on, na Božić 800. godine u Rimu okitio carskom krunom kao nasljednik rimskih imperatora. Tim je činom u zapadnoj Europi bila pokrenuta i obnova Svetoga rimskoga carstva, takozvana *renovatio imperii*, a istovremeno se, pod Karlovim žezlom i pod značajnim franačkim utjecajem, iz konglomerata raličitih naroda počela uobličavati i objedinjavati Europa. Karla Velikog, naime, već su njegovi suvremenici nazivali ocem Europe, jer su upravo tada, u najvećoj mjeri položeni temelji zajedničkoj europskoj kulturi. Utjecaji stvaralačke i intelektualne snage koju su širili najbolji europski umovi na njegovom dvoru u mnogome se osjećaju i u današnje vrijeme. Da bi se obilježio tako značajan događaj i ujedno naglasila potreba današnjeg zajedništva svih europskih naroda, projektom spomenutog naziva osmišljen je veliki ciklus izložbi koje su razmjenom i uspoređivanjem umjetničkih djela, te arheoloških nalaza, trebale neposrednije očitovati upravo takvo zajedničko kulturno naslijeđe. U vrijeme definiranja cijelog projekta i u jeku priprema za press-konferenciju u Bruxellesu, u proljeće 1999. godine, gradonačelnici gradova partnera, naglasili su, kako je

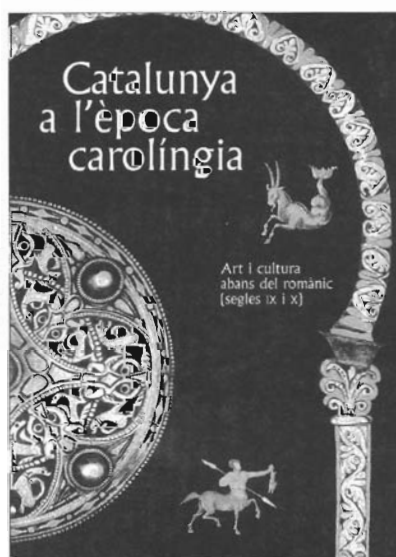
sudjelovanje u ovom projektu važno, između ostaloga, i radi isticanja vlastitoga nacionalnog identiteta, potvrđujući istodobno međusobne spone koje doprinose europskoj suradnji. Kao najvažniju misao vodilju u tom priopćenju, istaknuli su činjenicu da su predviđene izložbe *prilika za dijalog i komparacije, prilika za otklanjanje granica, prepreka i udaljenosti, te postaju sredstvom uzajamnog razumijevanja, štovanja i uvažavanja*, a to su i bitne, temeljne odrednice na kojima Europa danas gradi svoje zajedništvo.

Srodne su stavove izrazili i ravnatelji muzeja organizatora kada su, u istoj prigodi, svojim pismom naglasili, kako je obrada ove velike zajedničke teme s različitih motrišta, nesumnjiva osnova i svakoj budućoj bogatijoj kulturnoj suradnji.

U sklopu projekta "*Karlo Veliki - Stvaranje Europe*" održano je pet izložbi. Prva je organizirana u Paderbornu (*Museum in der Kaiserpfalz i Erzbischöfliche Diözesanmuseum* od 23. srpnja do 1. studenog 1999. godine), a pod nazivom "*799. - Umjetnost i kultura u doba Karolinga*" ("*799 - Kunst und Kultur der Karolingerzeit. Karl der Große und Papst Leo III. in Paderborn*") u bitnom segmentu obrađivala je susret franačkog kralja i Pape u Paderbornu prije 1200 godina. Izložba u Barceloni (*Museu Nacional d'Art de Catalunya* od 16. prosinca 1999. do 27. veljače 2000. godine) pod nazivom "*Katalonija u doba Karolinga*" ("*Catalunya a l'època carolíngia. Art i cultura abans del romànic - segles IX i X*") sintetizirala je probleme karolinškog naslijeđa regije. Na izložbi u Bresciji (*Santa Giulia - Museo della città* od 17. lipnja do 20. studenog 2000. godine) pod nazivom "*Budućnost Langobarda. Italija u stvaranju Europe Karla Velikoga*" ("*Il futuro dei Longobardi. L'Italia e la costruzione dell'Europa di Carlo Magno*") naglasak je stavljen na kulturu Langobarda kao bitnu komponentu karolinške umjetnosti. Izložbom "*Hrvati i Karolinzi*"

Tri sveska monografije tiskane povodom izložbe u Paderbornu

Katalog izložbe u Barceloni

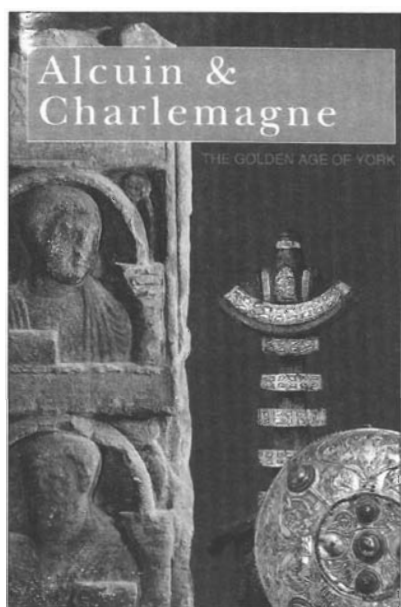
Dva sveska monografije tiskane prigodom izložbe u Bresciji

u Splitu (*Muzej hrvatskih arheoloških spomenika* od 20. prosinca 2000. do 31. srpnja 2001. godine) predočena je todobna kneževina Hrvatska s pripadnim joj područjima kao rubni prostor na kojemu se očituju raznoliki utjecaji dvaju najvećih carstava onoga vremena, franačkoga i bizantskoga. Grad York je (*The Yorkshire Museum* od 6. travnja do 26. rujna 2001. godine) organizirao izložbu "Zlatno doba Yorka" ("Alcuin & Charlemagne. The Golden Age of York") posvećenu Alkuinu, istaknutom učitelju i savjetniku na dvoru Karla Velikoga.

Iz naslovâ izložbi je vidljivo da sve nisu imale jednak karakter, mada su sve posredno oslikavale doba i lik Karla Velikog. Izložba u *Paderbornu* bila je dobrim dijelom usmjerena na dvije osobe - cara Karla i papu Lava III. Ujedno je predstavila i detaljnu sliku Westfalije toga doba, a temeljito je, kao središnja izložba projekta, obradila i sveukupnu europsku karolinšku umjetničku baštinu. Autori izložbe u *Bresciji* usmjerili su se na vrijeme oko sredine 8. stoljeća i velikog langobardskog vladara Desiderija, tj. na doba kada je langobardsko kraljevstvo priključeno karolinškom imperiju. Nastojali su pri tome pokazati sve ono čime su Langobardi u umjetničkom i kulturnom smislu doprinijeli novome carstvu i što je na taj način postalo dijelom opće baštine. Nasuprot ovima, izložba u *Barceloni*, nastojala je pokazati i protumačiti karolinško razdoblje u svojoj regiji. S obzirom na činjenicu da je Katalonija u to vrijeme bila granično europsko područje prema Arapima, naglasak je bio usredotočen na preplitanje utjecaja kršćanskog i islamskog svijeta na tome prostoru. Izložba u *Yorku*, monografski je obradila ulogu i značaj Alkuina, jednog od vodećih intelektualca svoga doba tijesno povezanog s Karlom.

Izložba *Hrvati i Karolinzi* u spomenutom europskome pro-

Katalog izložbe u Yorku

jektu s respektabilnim uspjehom održana je u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu kao projekt sedmorice autora (prof. dr. Mladen Ančić, mr. Vedrana Delonga, prof. dr. Nikola Jakšić, prof. dr. Miljenko Jurković, Ante Milošević, prof. dr. Željko Rapanić, prof. dr. Željko Tomičić) i gotovo 50 suradnika, uz sudjelovanje gotovo svih hrvatskih muzeja i srodnih institucija koje danas baštine spomenike karolinškoga razdoblja. Odabirom eksponata koji se uglavnom odnose na materijalne tragove i arheološke potvrde prvoga stoljeća prepoznavanja Hrvata u prošlosti, donijela je najobuhvatniji dosad složeni prikaz nacionalne povijesti svršetka 8. i većega dijela 9. stoljeća, dakle iz vremena kada se i Europa stvarala i kada na njenoj pozornici jedan mali narod traži i nalazi svoje mjesto. U uvodnome dijelu objašnjavala je naslijeđe podneblja i neposrednog okruženja u kojemu su se Hrvati po doseljenu udomili, a potom je, poštujući kronološki slijed povijesno-prostornih cijelina, u nekoliko etapa pokazala nastanak i razvoj prve hrvatske državne zajednice, odnosno vrijeme prerastanja hrvatskog etničkog identiteta u politički. Na taj se način novim spoznajama i potvrdama pratila doseoba Hrvata krajem 8. stoljeća, potom slijed njihove asimilacije u kulturnu sredinu Sredozemlja, snažno prihvaćanje antičkoga naslijeđa na području koje naseljavaju, i dakako, njihov vlastiti doprinos kojim, uz sveobuhvatno preuzimanje kulturnih dobara iz onodobnog zapadnoeuropskog svijeta, oblikuju prvu prepoznatljivu sliku svoga najranijega kulturnoga identiteta.

Brojne su potvrde da se sve to događalo pod značajnim karolinškim utjecajima koji se u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj poklapaju s početkom avarsko-franačkih ratova u Panoniji, s doseljenu Hrvata i formiranjem prve hrvatske kneževine krajem 8. stoljeća, a smrt posljednjeg karolinškog vladara Karla III., 888. godine, podudarna je s prvim precizno datiranim hrvatskim natpisom na kojemu je ime kneza Branimira. Najbrojniji i najznačajniji spomenici s područja Hrvatske iz toga vremenskog raspona, dakle od posljednje četvrtine 8. do posljednje četvrtine 9. stoljeća, koji imaju jasna karolinška obilježja, danas su dio fundusa Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika. To je bio osnovni razlog da je upravo ova muzejska kuća i organizirala spomenutu izložbu. Većina ih je pronađena i prikupljena na širem prostoru Knina, tadašnjeg središta Hrvatske i u nedalekoj Biskupiji gdje je bio i onodobni vladarski mauzolej. Upravo s toga nalazišta potječu brojni primjerci oružja i bojne opreme koje svojom kvalitetnom i luksusnom izvedbom prednjače pred drugim takvim nalazima u čitavoj Europi. Tim je nalazima na izložbi i pogotovu u katalogu koji ju prati, dodana i spomenička građa s drugih hrvatskih prostora, pa i šire, uglavnom s cijelog područja koje je tada bilo na jugoistočnom obodu karolinškog carstva i pod očiglednim njegovim utjecajem. Arheološkom gradom takvi nalazi posvjedočeni

su na jugu, sve do šire okolice Kotora. Time je izložba objedinila glavninu poznatih nalaza toga razdoblja i s njima u vezi sva do sada poznata iskustva i poglavito rezultate novih istraživanja kojih je u Hrvatskoj posljednjih desetljeća bio znatan broj.

U novije vrijeme takva istraživanja posebno su učestala na prostoru zapadne Istre, u kojemu je osobita gustoća nalazišta, posebice kada je riječ o skulpturi. Istra je, naime, već od 80-ih godina 8. stoljeća integralni dio Karlovog kraljevstva. Ta dobro poznata činjenica, međutim, tek je u novije vrijeme, a posebno na ovoj izložbi, cjelovitije sagledana i kroz materijalne ostatke, pri čemu je nekoliko ključnih spomenika tek nedavno prepoznato kao karolinška baština. Na nekima od njih detaljna istraživanja još su u tijeku. Riječ je, na primjer, o katedrali u Novigradu i njezinoj kripti, o samostanskom kompleksu Sv. Marije Velike u Balama, o crkvi Sv. Tome kod Rovinja i nekim drugim manjim objektima. Izložba je usporedno valorizirala i istarsku klesarsku baštinu toga razdoblja, i to ne samo novim, suvislijim interpretacijama ranije poznatih spomenika (poglavito onih iz pulske i novigradske katedrale), već i posve novim nalazima izvanredne vrijednosti.

Od gradskih središta na istočnoj obali Jadrana, koji su u to vrijeme uglavnom priznavali bizantsku vlast, i bili također predstavljeni na izložbi spomenicima s jasnim karolinškim utjecajima, prednjači Zadar s rotundom Sv. Donata (Sv. Trojstva), svakako najmonumentalnijim sačuvanim graditeljskim spomenikom karolinškoga doba u Hrvatskoj. I ovaj segment izložbe je, dakako, vrlo značajan, jer ne treba smetnuti s uma, da je upravo na prostoru dalmatinskih gradova, Karlovo carstvo došlo u prvi izravni dodir, pa i u sukob s drugom velikom silom svoga doba - s Bizantskim carstvom. Ta, povijesno vrlo važna tema do sada je uglavnom bila zanemarivana u europskoj historiografiji, dijelom i stoga što je njeno proučavanje zahtijevalo vrlo detaljno poznavanje ukupnih odnosa u tadašnjoj Hrvatskoj. Splitska izložba sa spomeničkom građom karolinškog obilježja iz Hrvatske, upravo tome je znatno doprinijela, jer tek sada postaje jasno da prikazana količina značajnih novih i raznovrsnih nalaza takvim proučavanjima nudi detaljniji i temeljitiji uvid, kako u spomeničku građu, tako i u povijesne procese koji su se odvijali na jugoistočnim granicama franačkog carstva. Vrlo je vjerojatno, da će upravo ovaj segment izložbe biti jedna od njenih značajnijih novih spoznaja.

Važna komponenta izložbe su i nastojanja kojima se usmjerava pozornost na odnos središnjice franačkog carstva i njegovih udaljenih pograničnih krajeva u kojima sve intervencije iz središta više-manje mijenjaju ukupni zatečeni društveni kontekst. Naime, čin Karlovog osvajanja i političkoga potčinjavanja ovoga dijela Europe, značajan je početak novoga važnoga procesa koji na ove prostore donosi niz važnih civilizacijskih promjena koje zahvaćaju sve pore društva. Kroz izloženi arheološki i spomenički materijal,

te kroz katalošku interpretaciju spomenika, nastojalo se predočiti te promjene, što, s obzirom na vrstu materijala kojim se raspolagalo, nije bio ni lak, niti jednostavan zadatak. Naglasak je stavljen na reprezentativnije oblike te nove civilizacije, tj. na one nalaze koji najjasnije ilustriraju franački utjecaj. Istraživanje i odabir građe u višegodišnjem radu na pripremi izložbe, svakako je iznjedrio nove i značajne rezultate, koji će sigurno biti poticajni daljim raspravama. U tome smislu pogotovo su značajne promjene kojima je glavni poticatelj, nedvojbeno misionarskim posredovanjem, bilo karoliško inzistiranje na usvajanju novoga kršćanskoga nauka. Tim slijedom hrvatski su vladari prigrlili novu vjeru i pokrenuli proces evangelizacije na prostorima pod svojom vlašću,

*Dva sveska monografije
hrvatske izložbe u Splitu*

*Prigodna izdanja povodom izložbe
Hrvati i Karolinzi*

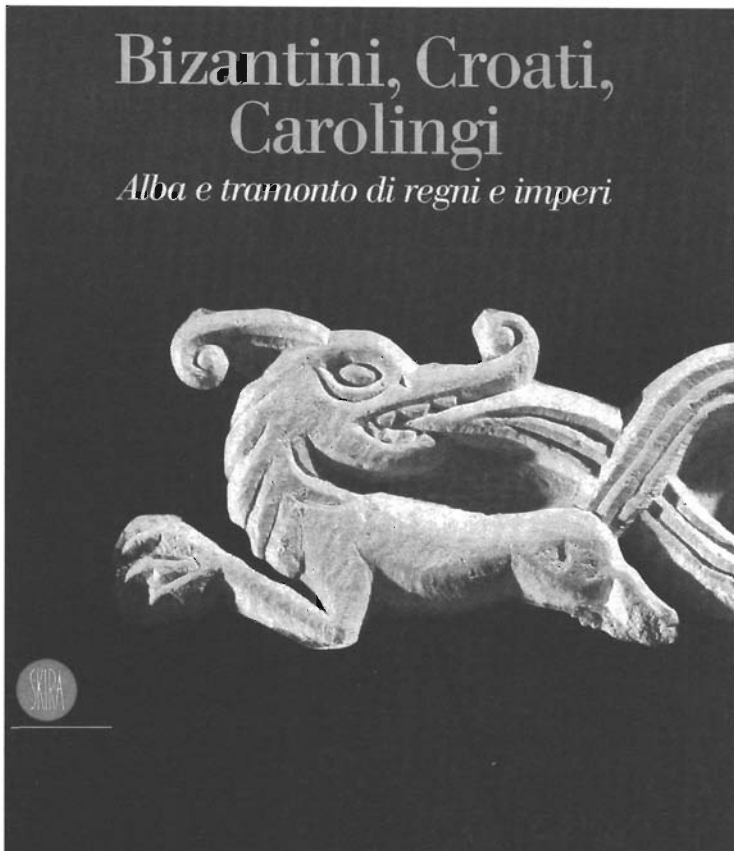
Naslovnica prigodnog izdanja
o Karlu Velikom

čime je ukupni društveni život dobio novo žarište - crkvu i njoj pripadne sakralne objekte koji, osim što su u mnogome obogatili kulturni pejzaž tadašnje Hrvatske, unosili su i novi smisao u cjelovit život zajednice. Intenzitet napora na popravljanju starih, te podizanju i opremanju novih crkava uvelike se umnogostručio, a količina sačuvanog i na izložbi predstavljenog materijala, najbolje predstavlja upravo taj segment života. Tom su dijelu izložbe dodani i rijetki sačuvani liturgijski predmeti koji su na ovaj ili onaj način dospjeli u Hrvatsku krajem 8. ili početkom 9. stoljeća, a koji očituju izrazita obilježja karolinške umjetnosti.

Povijesna istraživanja koja prate izložbu i na kojima se ona najvećim dijelom temelji, predstavljaju ono što je hrvatska historiografija postigla u posljednja dva desetljeća, a uglavnom stoje u vezi s utvrđivanjem vremena doseljenja i pokrštenja Hrvata. Ono, međutim, što je u tome smislu novi rezultat, a povezano je uz rad na izložbi, treba još proći proces valorizacije i hrvatske i europske historiografije prije nego postane dio fonda općega povijesnoga znanja. No, bez obzira na to kakav će biti rezultat te valorizacije, bogatstvo građe koju je nudila splitska izložba i publikacije koje su ju pratile, posve sigurno će privući pozornost europske stručne javnosti. Dakako, sve ono što je ovom izložbom sistematizirano i postignuto nije svršetak, nego polazište za sustavnije prezentiranje i bolje poznavanje kulturnoga i povijesnoga naslijeđa hrvatskoga (i europskoga) srednjovjekovlja.

Težeci ka tome cilju, neznatno modificirana i dopunjena izložba "Hrvati i Karolinzi" prenijeta je u Bresciju u Italiju u prestižno uređen Museo della città (Santa Giulia) gdje je, pod nazivom "Bizantini, Croati, Carolingi. Alba e tramonto di regni e imperi" ("Bizantinci, Hrvati, Karolinzi. Zora i suton kraljevstava i carstava") bila otvorena od 9. rujna 2001. do 6. siječnja 2002. godine. Tu izložbu, isto kao i splitsku, pratila je opsežna monografija (516 stranica) koja u izdanju Skire, priznate milanske izdavačke kuće. Ta je publikacija gotovo u cjelini preveden katalog splitske izložbe, pa je uz izložbu i to značajno priznanje hrvatskoj znanosti. Izložbu u Italiji, cijelo vrijeme trajanja, pratila je i pozamašna medijska promidžba (prilog u dvomjesečniku *Archeologia viva*, studeni-prosinac 2000. godine, str. 60-69, color-prilog u listu *La Repubblica* od 6. rujna 2001. godine u prilogu *I Viaggi*, str. 29-38, polusatna emisija na RAI 1, da nabrojimo samo najznačajnije), koja je na izložbu dovela preko 60.000 posjetitelja. Na taj su način, rezultati postignuti na splitskoj izložbi prihvatljivo ponudeni europskoj znanosti u kojoj suvremena hrvatska povijesna, povijesno-umjetnička i arheološka znanost tek odnedavno intenzivnije traži svoje mjesto doprinoseći i na taj način bržem i laganijem povratku današnje Hrvatske u modernu Europu.

Zavidan interes u kulturnoj i znanstvenoj javnosti Hrvatske pobudila je i splitska izložba. Između ostaloga, u anketi zagre-

bačkog dnevnika *Vjesnik*, proglašena je kulturnim događajem u 2000. godini, a u istoj anketi je i ocijenjeno da je to jedna od najznačajnijih izložbi ikada održanih u Hrvatskoj. Za rezultate postignute na izložbi, Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu dodijeljena je i nagrada grada Splita za 2000. godinu, a značajno priznanje stiglo je i krajem 2001. godine. Naime, autorima publikacije koja je pratila izložbu "*Hrvati i Karolinzi*" dodijeljena je i nagrada HAZU "Josip Juraj Strossmayer", za najuspješnije znanstveno djelo u oblasti humanističkih znanosti u 2000. godini. Sve ovo su bili i razlozi, da je tako vrijedna izložba zauvijek zabilježena i na CD-romu.

Naravno, da svega ovoga ne bi bilo, da u vrijeme priprema za izložbu, tijekom 1998. i 1999. godine, kod većine muzejskih i njima srodnih institucija i kolega u Hrvatskoj nije prevladala svijest o potrebi njene organizacije. No, bilo je i onih koji su joj bili protivni. Mi smo zahvalni i jednima i drugima. Prvima za visoko iskazanu kolegijalnost i stručnost bez čega izložba ne bi dosegla zavidno iskazanu vrijednost, a drugima zbog toga, jer je njihovo protivljenje umnogostručilo našu pozornost da moguće propuste svedemo na što manju mjeru.

Posebnu zahvalnost svakako treba iskazati i Ministarstvu kulture Republike Hrvatske i njegovim ministrima, mr. Boži Biškupiću - ministru kad se izložba počela pripremati, i dr. Antunu Vujiću - koji je pomogao da se ona ostvari. Bez njihove svesrdne podrške realizacija izložbe ne bi bila moguća.

*Results of the Exhibition
"The Croats and the
Carolingians"*

The paper presents results of the exhibition The Croats and the Carolingians, that took place in the Croatian Archaeological Monuments Museum of Split from 20 December, 2000 to 31 July, 2001, as a part of the international project Charlemagne - The Creation of Europe. Following the presentation in the Museum, as a successful project, the exhibition was taken to Brescia, Italy, to Santa Giulia - Museo della città, from 17 June to 20 November, 2000. Besides Split, this European project was also participated by Paderborn (Germany), Barcelona (Spain), Brescia (Italy) and York (Great Britain).